

Отандық ғылыми кеңесші

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Шығыстану факультеті, Таяу Шығыс және Оңтүстік Азия кафедрасының зерттеуші-профессоры, тарих ғылымдарының докторы Л.Г. Ерекешеваның

«8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Ш.Е. Канафьеваның
«Қазіргі Пәкістандағы этностардың дәстүрлі мәдениеті мен діни бірегейлігі»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

ПІКІРІ

Ш.Е. Канафьеваның диссертациясы этникалық топтардың, атап айтқанда, қазіргі Пәкістандағы пуштундар мен белуждардың ресми және бейресми институттардың өзара әрекеттесуі аясындағы мәдени және діни сәйкестігі тақырыбына арналған.

Белгілі болғандай, Пәкістанның ерекше сипаттамалары өзара байланысты факторлардан туындайды: елдің саяси жүйесінің федералды құрылымының негізі болған халықтың көпұлтты құрамы және ел конституциясында исламның ресми дін ретінде бекітілуінде көрініс тапқан мемлекеттіліктің бір мезгілде діни сипаты. Тарихи тұрғыдан Британдық Үндістанның діни негізде бөлінуіне және «Екі ұлт» тұжырымдамасына Пәкістанның құрылуына негізделген бұл факторлар елде тұратын халықтардың нақты этникалық, діни және жалпы мәдени сәйкестігін түсіну үшін шешуші рөл атқарды.

Қазіргі Пәкістандағы этникалық үдерістерді айқындайтын маңызды факторлардың бірі – жекелеген этностардың тайпалық құрылымдарға және дәстүрлі құқық нормаларына негізделген әлеуметтік ұйымдасуының сақталуы. Бұл құбылыс әсіресе пуштундар мен белуждар арасында айқын байқалып, тиісінше «Пуштунвали» және «Белухмаяр» секілді дәстүрлі институттардың өміршеңдігі арқылы көрініс табады. Аталған институттар қоғамдық қатынастарды реттеуде, әлеуметтік мінез-құлық нормаларын қалыптастыруда және қауымдық бірегейлікті сақтауда маңызды рөл атқарады.

Сонымен қатар, бұл фактор этникалық және мәдени бірегейлікті түсіндіруге қосымша қырлар енгізеді. Этникалық, тайпалық және діни компоненттердің өзара ықпалдастығы қазіргі Пәкістандағы сәйкестік үдерістерінің сипатына, сондай-ақ ұлт қалыптастыру мен ұлттық интеграция мәселелерінің даму ерекшеліктеріне тікелей әсер етеді.

Басқаша айтқанда, пуштун мен белудж сәйкестілігі процестерін мемлекеттік институттардың реттеуінен және Пәкістан мемлекеттілігінің қолданыстағы құрылымынан бөлек қарастыруға болмайды. Сонымен қатар, бұл процестерге жаңғырту, (пост)жаһандану, цифрлық революция және т.б. әсер ететінін ескеру қажет. Нәтижесінде жүйелі зерттеуді қажет ететін өзара байланысты факторлардың күрделі түйіні пайда болады.

Бұл факторлардың өзара әрекеттесуі диссертацияның басты мақсаты болып табылады. Сондықтан негізгі зерттеу сұрағы осы өзара әрекеттесудің себептерін, формаларын және нәтижелерін анықтауға бағытталған. Бейресми деп те аталатын дәстүрлі пуштун және белудж институттары қазіргі Пәкістандағы ресми мемлекеттік (немесе ресми) институттармен қалай өзара байланысты? Диссертация авторы бұл сұрақтарды пуштун мен белудждың этникалық және этнодіни дәстүрлерін мысал ретінде келтіре отырып, қарастырады және сайып келгенде этнодіни сәйкестіктің көріністері, әсіресе «халықтық ислам» формалары мәселесіне әкеледі. Бұл сұрақтардың ғылыми маңызы зор және тек Оңтүстік Азияда ғана емес, сонымен қатар әлемнің басқа аймақтарында да айқын тайпалық ұйымдары бар әртүрлі қоғамдарда одан әрі зерттеу мүмкіндіктерін ашады.

Зерттеудің сөзсіз жаңалығы - автордың 2023 жылы Пәкістандағы зерттеу жұмыстарының бөлігі ретінде жүргізген далалық зерттеу материалдарын қосуы және өңдеуі. Далалық зерттеулер Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Мемлекеттік қорының (2022-2024) AP14871064 «Оңтүстік Азиядағы (Ауғанстан, Үндістан,

Пәкістан) ұлт құрудың этникалық, этноконфессиялық дискурсы» жобасы аясында (жоба жетекшісі проф. Ерекешева Л.Г.), сондай-ақ Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторантура бағдарламасы бойынша ғылыми тағылымдамадан өту барысында жүргізілді.

Алынған деректер қазіргі Пәкістанда этникалық және тайпалық бірегейліктің сақталу және даму дәрежесі туралы түсінік алуға мүмкіндік берді. Жоба менеджері әзірлеген сауалнаманы пайдалана отырып, Ш.Е. Канафьева фокус-топтық және жеке жартылай құрылымдалған сұхбаттар жүргізіп, бейресми институттардың ерекшеліктерін – қалалық ортада (Пешавар) Пәкістан пуштундары арасында белгіленген жерлерде (худжраларда) тайпалық жиындарды (джиргаларды) өткізу форматы мен ерекшеліктерін тікелей түсінді. Ол (жобаның тағы бір қатысушысы Н.Д. Жарбосыновамен бірге) пәкістандық студенттер арасында онлайн сауалнама жүргізді. Осы сапалы зерттеу әдістерін бірлесіп қолдану қазіргі Пәкістандағы этникалық, діни және тайпалық ұйымға негізделген дәстүрлі институттардың рөлі туралы түсінік беретін жаңа деректерді берді.

Жоғарыда айтылғандар бізге бұл жұмыстың сөзсіз маңыздылығын растауға мүмкіндік береді, бұл шын мәнінде Пәкістан Ұлттық мұрағатының мұрағаттық жинақтарынан алынған дереккөздер мен материалдарды, сондай-ақ Пәкістандағы далалық жұмыстар барысында алынған сапалы зерттеу әдістерінің нәтижелерін пайдалана отырып, осы мәселелерді ғылыми тұрғыдан зерттеуге бағытталған бірнеше кешенді әрекеттердің бірі болып табылады. Қазақстандық шығыстану ғылымы, әсіресе Оңтүстік Азия зерттеулері үшін бұл еңбек өңірдегі бірегейлік мәселелерін түсінуге елеулі үлес қосады.

Диссертацияның кейбір аспектілері автордың жарияланымдары мен конференция баяндамаларында, соның ішінде Қазақстан Республикасы Жоғары білім министрлігінің Шығыстану факультетінің жоғарыда аталған ғылыми жобасы аясындағы және 2024 жылы Алматыда өткен Лондон университетінің Шығыс және Африка зерттеулері мектебінің (SOAS) жетекші Оңтүстік Азия мамандарының қатысуымен өткен халықаралық конференцияда көрініс тапты. Сонымен қатар, диссертацияның кейбір қағидалары әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Шығыстану факультетіне арналған дәріс және семинар тақырыптарын дайындау кезінде практикалық тұрғыдан қолданылды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Шынар Ерланқызы Канафьеваның диссертациясын әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Шығыстану факультетінің Диссертациялық кеңесінде қорғауға ұсынамын. Ізденуші «8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп есептеймін.

Л.Г. Ерекешева, тарих ғылымдарының докторы, профессор

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Шығыстану факультеті
Таяу Шығыс және Оңтүстік Азия кафедрасының зерттеуші-профессоры

ЕГ

